

dawnictwo w *dwójnasób*, stąd słuszne wydaje się zastosowane rozwiązanie. Można jednak mieć wątpliwości, czy słusznie postąpili wydawcy drukując „urzędowy” polski tekst różnych aktów prawnych, gdy taki tekst został swego czasu ogłoszony. Są to oczywiście dokumenty czasu, ze względu jednak na ich polszczyznę lepiej chyba byłoby przetłumaczyć je na nowo. O ile wydawcy zaznaczali zawsze w przypisach, że taki czy inny dokument został już w polskim tłumaczeniu poprzednio ogłoszony, o tyle wyjątkowo tylko wskazywali na dawniejsze publikacje dokumentów w języku niemieckim. Nie zwrócono więc czytelnikowi uwagi na to, że można w polskim piśmiennictwie skonfrontować tekst polski z niemieckim ogłoszonym czy to przez S. Piotrowskiego w jego *Dzienniku Hansa Franka* czy też przez K. M. Pospieszalskiego w *Hitlerowskim prawie okupacyjnym w Polsce*.

Słusznie umieszczono przy dokumentach przypisy, które czy to prostują niemiecką treść, czy też ją objaśniają lub uzupełniają. Zawierają one również wiele wzmianek bibliograficznych. Czasem jednak treść objaśniającego przypisu dopraszałyby się wskazania źródła, z którego informację zaczerpnięto (np. ss. 155, 173, 177, 183, 185, 310, trafnie ss. 244 - 245, 250). Wydawcy słusznie zachowali nazwy stopni służbowych wojskowych, partyjnych, SS i tym podobnych. Są one w istocie nieprzetłumaczalne bo z reguły nie mają polskiego odpowiednika. Poszczególne nazwy objaśnia tabela umieszczona na końcu wydawnictwa. Czyni to drogą zestawienia niemieckich i polskich tytułów wojskowych itd., co oczywiście daje tylko przybliżony obraz pozycji danego dygnitarza.

Wspomniano już, że główny nurt tematyczny wydawnictwa (ruch oporu) zacydował o treści wstępu, który — przypomnijmy — składa się z następujących rozdziałów: dzieje *Dziennika Hansa Franka*, koncepcja i zasady edycji; hitlerowska koncepcja okupacji w Generalnej Guberni; hitlerowski aparat terroru (administracja cywilna, policja, *Wehrmacht*); ruch oporu. Może warto było charakterystykę *Dziennika* i koncepcję wydawniczą podać w postaci osobnej przedmowy, gdyż jest to zagadnienie odrębne od pozostałej tematyki wstępu. Mylny zastosowano układ graficzny przy rozdziale pt. *Ruch oporu*, który według spisu treści jest słusznie osobnym rozdziałem, a w tekście został umieszczony jako podrozdział hitlerowskiego aparatu terroru. Policji poświęcono już wiele miejsca w podrozdziale o administracji cywilnej, co wydaje się usterką konstrukcyjną, skoro po nim następuje podrozdział pt. *Policja*. Opracowanie pt. *Hitlerowska koncepcja okupacji GG* powinno przedstawić też podział ziem polskich na ziemie wcielone i Generalną Gubernię. Autor tego podrozdziału tylko nawiasem wspomina o dekreście z 8 X 1939 r., który regulował byt prawny ziem wcielonych; wydrukowano go jednak w aneksach. Mapa na końcu tomu II podaje jedynie zarysy terytorium GG i mieszczących się w nim dystryktów, a pomija pozostałe ziemie polskie pod okupacją niemiecką.

Noty biograficzne o wielkorządcach hitlerowskich są cenną pomocą, podobnie jak indeksy nazwisk i nazw geograficznych oraz wspomniana już tabela stopni służbowych różnych formacji hitlerowskich i odpowiadających im w przybliżeniu polskich rang wojskowych. Publikacja nie jest natomiast zaopatrzona w bibliografię. Rekompensuje to w znacznej mierze fakt, że nazwiska autorów polskich zostały w indeksie nazwisk wydrukowane kursywą z podaniem stron, na których zostali zacytowani.

Nowe wydawnictwo dokumentarne z zakresu *Dziennika Franka* poważnie wzbogaca wydaną drukiem bazę źródłową dla badania dziejów okupacji w Polsce.

Karol Marian Pospieszalski

BIULETYN Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce.
Tom XXIII, s. 239 Warszawa 1971. Wydawnictwo Prawnicze.

Tom XXIII „Biuletynu” Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce zawiera pięć artykułów. Dwa pierwsze dotyczą działalności hitlerowskiego apa-

ratu policyjnego w latach 1933 - 1945 na polskich ziemiach odzyskanych, trzy następną przedstawiają wyniki badań nad stanem zdrowia byłych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych, w tym jeden szczegółowiej omawia działalność Wydziału Badań nad dudem plamistym i wirusami Instytutu Higieny *Waffen SS*.

Prezentowany „Biuletyn” otwiera obszerny artykuł Alfreda Koniecznego o organizacji i działalności wrocławskiego *Gestapo* w latach 1933 - 1945. Materiał do tego małego znanego dotąd w literaturze zagadnienia przygotował Zespół Badawczy Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich we Wrocławiu. Autor podzielił opracowanie na dwie części. W pierwszej przedstawia terytorialną i wewnętrzną organizację wrocławskiego *Gestapo* oraz charakteryzuje sylwetki jej kolejnych szefów. W części drugiej omawia działalność tej placówki ze szczególnym uwzględnieniem problemu aresztowań, zwłaszcza w okresie II wojny światowej. Połowę objętości artykułu zajmują opublikowane w języku oryginału 22 dokumenty niemieckie oraz ich tłumaczenie na język polski. Dokumenty zawierają m. in. zestawienia placówek policji państwowej na obszarze Prowincji Śląskiej, schematy organizacyjne tajnej policji państwowej w prowincji Dolnego i Górnego Śląska oraz obejmujący 693 nazwiska wykaz funkcjonariuszy wrocławskiej policji bezpieczeństwa (*Gestapo* i *Kripo*) z lat 1933 - 1945.

Tematem kolejnego artykułu pióra Władysława Lacha jest także problem organizacji hitlerowskiego aparatu policyjnego, z tym że dotyczy terenu rejencji opolskiej. *Staatspolizeistelle* w Opolu, jako rejencyjna placówka *Gestapo*, powstała w 1936 r. i działała do stycznia 1945 r. Jej zasięg terytorialny nie był stały (zmiany przeprowadzono w 1939 i 1940 r.) i obejmował ostatecznie w 1941 r. sześć rejonowych placówek zwanych *Aussendienststellen*, mianowicie w Lublińcu, Kędzierzynie, Nysie, Oleśnie, Prudniku i Raciborzu. Urząd policji państwowej w Opolu dzielił się na cztery wydziały, z których pierwszy zajmował się sprawami organizacyjnymi, personalnymi i administracyjno-gospodarczymi, drugi — pełnił służbę operacyjno-śledczą, trzeci — wywiadowczą, czwarty — najliczniejszy — zajmował się rozpoznaniem i zwalczaniem działalności szpiegowsko-dywerysyjnej i sabotażowej antyfaszystowskiego ruchu oporu i organizacji polskich działających na tym terenie. Opracowanie zawiera także 13 dokumentów niemieckich oraz wykaz obejmujący 232 nazwiska funkcjonariuszy opolskiego *Gestapo* i jego placówek terenowych z lat 1939 - 1945.

Ze względu na istniejące jeszcze luki w zakresie badań nad problematyką rządów hitlerowskich na Dolnym Śląsku obydwie artykuły stanowią nowe przyczynki do najnowszych dziejów polskich Ziemi Zachodnich.

Problemowi doświadczeń pseudomedycznych, przeprowadzanych na więźniach hitlerowskich obozów koncentracyjnych, poświęcona została już dość obszerna literatura (szczególnie na łamach „Przeglądu Lekarskiego”). W następnym artykule „Biuletynu” Stanisław Mikulski pisze o pracy Wydziału Badań nad dudem plamistym i wirusami Instytutu Higieny *Waffen SS*. Działalność *Abteilung für Fleckfieber und Virusforschung* ograniczała się niemal wyłącznie do przeprowadzania eksperymentów medycznych na więźniach obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie. Miały one na celu sprawdzenie wartości szeregu szczepionek i leków, szczególnie przeciwko durowi plamistemu i brzusznemu, żółtej febrze, ospie i błonicy. Autor w artykule omawia przede wszystkim przebieg i organizację eksperymentów. Podstawę tego opracowania stanowi przede wszystkim zachowany dziennik, prowadzony przez kierownika Wydziału dr Dinga Schulera w latach 1942 - 1944, ukazujący całokształt poczynąń służb sanitarnych *SS*, a także sprawozdanie z działalności Wydziału za 1943 r. Dokumenty te opublikował autor w języku oryginału oraz w tłumaczeniu na język polski.

Szczegółowiej problematykę badań nad stanem zdrowia byłych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych traktują dwie ostatnie pozycje „Biuletynu”. Z inicjatywy Zarządu Okręgu ZBoWiD w Poznaniu przeprowadzono w 1967 r. badania

lekarские byłych więźniów hitlerowskich obozów, zamieszkałych obecnie na terenie województwa poznańskiego. W kolejnym artykule Maria Biedrzyńska-Dobek na podstawie zebranych w tej akcji 654 kart zdrowia i kart wywiadu dokonuje analizy zgromadzonych danych z punktu widzenia urazowości występującej u byłych więźniów obozów¹. Opracowanie zawiera siedem tabel, z których pierwsza podaje liczbę osób oraz ich wiek w chwili osadzenia w obozie lub więzieniu i po 23 latach od zakończenia wojny; druga dotyczy liczby lat spędzonych w obozie; trzecia zawiera zestawienie więzień i obozów, w których przebywali więźniowie. Tabele czwarta, piąta, szósta i siódma obrazują pod względem liczbowym i procentowym urazy głowy, tułowia, kończyn dolnych i górnych, doznane przez więźniów obozów koncentracyjnych.

Podobnie o wynikach badań lekarskich byłych więźniów obozu dla dzieci i młodzieży w Łodzi piszą w ostatnim artykule „Biuletynu” Czesław Kempisty i Stefan Freitak. Na podstawie wstępnych wyników badań obejmujących 150 byłych więźniów tego obozu autorzy stwierdzają ich wysoką chorobowość, niewspółmierną do wieku. Wyszukują także wniosek, że zaobserwowane zmiany chorobowe, a także urazy psychiczne i fizyczne tych osób są następstwem przebywania w hitlerowskich obozach.

Omawiany XXIII tom „Biuletynu” zawiera nowy dział, a mianowicie *Recenzji*. Pierwszą recenzowaną przez Stanisława Schimitzka pozycją jest praca Andrzeja Czarnika pt. *Ruch hitlerowski na Pomorzu Zachodnim 1933 - 1939* (Wydawnictwo Poznańskie 1969).

Prezentowany „Biuletyn” zamykają — jak zwykle — streszczenia w językach rosyjskim, francuskim i angielskim wyżej przedstawionych artykułów.

Maria Rutowska

Potsdam und die deutsche Frage. Mit Beiträgen von: Ernest Deuerlein, Alexander Fischer, Eberhard Menzel, Gerhard Wetting. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1970, 160 ss. — DIETRICH FRENZKE: Die Anerkennung der DDR. Völkerrechtliche Möglichkeiten und Folgen. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1970, 128 ss.

Pierwsza z dwóch wymienionych wyżej publikacji jest niewielką objętościowo pracą zbiorową, poświęconą bardzo ważnemu tematowi. Została wydana przez specjalizujące się w kwestiach aktualnych i niedawnej przeszłości kolońskie wydawnictwo *Wissenschaft und Politik* (kieruje nim B. von Nottbeck). Tomik zawiera cztery artykuły, pióra tyluż autorów, z których tylko jeden (E. Deuerlein) dał się dotąd poznać szerzej przez jakieś poprzednie publikacje — przynajmniej według tego sądząc, co do nas dociera.

Tomik otwiera artykuł A. Fischera pt. *Antifaschismus und Demokratie. Zur Deutschlandplanung der UdSSR in den Jahren 1943 - 1945* (ss. 5 - 33). Autor, który wcześniej ogłosił w przekładzie niemieckim radzieckie materiały z trzech wielkich konferencji międzynarodowych (teherańskiej, jałtańskiej i poczdamskiej) przygotowuje — jak zapowiada — obszerne opracowanie na temat stosunku ZSRR do proble-

¹ Podobne badania zostały przeprowadzone na terenie Wielkopolski w 1965 r. Ich wyniki opublikował Stanisław Hieronim Bieńka w artykule pt. *Stan zdrowia byłych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych*. „Przegląd Zachodni” nr 5/1967, ss. 99 - 109. Także XIX tom „Biuletynu” Głównej Komisji zawiera artykuł Czesława Kempistego pt. *Wpływ przebywania w hitlerowskich obozach koncentracyjnych na wzmoczenie chorobowości i przyśpieszenie miażdżycy*. Praca przedstawia wyniki badań 500-osobowej grupy byłych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych, którzy obecnie mieszkają na Dolnym Śląsku (XIX tom „Biuletynu” Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Warszawa 1968, ss. 246 - 276).